

INGLIZ TILIDA QARINDOSHLIK TERMINLARINING O'RGANILISH DARAJASI

Husanova Fazilat Jahongirovna

husanovafazilat0@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.23257952>

Annotatsiya. Ushbu tezisda ingliz tilida qarindoshlik terminlarining o'rganilishi va qarindoshlik terminlarining tasniflanishi borasidagi nazariy ma'lumotlar tahlilga tortilgan. Ingliz tadqiqotchilarining qarindoshlik terminlari borasidagi qarashlari bayon etilgan.

Kalit so'zlar: qarindoshlik munosabatlari, nikoh, qon, tasniflovchi tizim, tavsiflovchi tizim.

ИЗУЧЕНИЕ ТЕРМИНОВ РОДСТВА НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Аннотация. В данной статье анализируются теоретические данные по изучению терминов родства в английском языке и классификации терминов родства. Описаны взгляды английских исследователей на термины родства.

Ключевые слова: родственные отношения, брак, кровь, классификационная система, описательная система

STUDY OF KINSHIP TERMS IN ENGLISH

Abstract. In this article, the theoretical data on the study of kinship terms in English and the classification of kinship terms are analyzed. The views of English researchers on kinship terms are described.

Key words: kinship relations, marriage, blood, classification system, descriptive system.

Barcha jamiyatlarda qarindoshlarga murojaat qilish va ularga murojaat qilish uchun ishlatiladigan terminlar mavjud. Murojaat terminlari - so'zlovchi va tinglovchi o'rtasidagi qarindoshlik munosabatlarini aks ettiruvchi ijtimoiy nutq paytida insonlarga murojaat qilish uchun ishlatiladigan terminlar hisoblanadi. Jamiyatda bir xil qarindoshlik munosabati uchun bir nechta atamalardan foydalanish mumkin, so'z shakli murojaat atamasi bilan aniqlangan so'zlovchi va tinglovchi o'rtasidagi munosabatlar tomoniga qarab o'zgaradi. Masalan, ingliz tilida so'zlashuvchilar *mother*, *mom*, *mummy*, *mum* va hokazolar tomonidan ona va so'zlovchining qarindoshlik aloqasiga ega bo'lgan ayolga murojaat qilishlari mumkin.

Asrlar davomida tadqiqotchilar uchun amaldagi qarindoshlik munosabatlarini aniqlash va yaratish qiyin bo'lgan. Ingliz tilida qarindoshlik terminologiyasini o'rganish amerikalik olim Lyus Genri Morgan tadqiqotlari bilan boshlangan bo'lib, uning mashhur asari "Odamlar oilasining qarindoshlik va yaqinlik tizimlari" deb nomlanadi va ushbu asar 1871-yil nashr etilgan. Morgan o'z tadqiqotlari bilan qarindoshlik terminologiyasi sohasiga katta hissa qo'shgan. U qarindoshlik terminlarini ikkita asosiy toifaga bo'ladi: qarindoshlik atamalarining tasniflovchi hamda tavsiflovchi tizimlariga. Tasniflash tizimiga ko'ra, turli xil qarindoshlarning hammasi bir turkumga kiradi va bir xil atama sifatida qaraladi, shuningdek, *amaki*, *xola*, *jiyan kabi*.

Tavsiflovchi tizimga ko'ra esa qarindoshlik terminlari so'zlovchining ma'lum bir shaxsga nisbatan aniq munosabatini ifodalaydi.¹ Misol uchun, ingliz tilida "*father*" termini tavsiflovchi termin hisoblanadi va faqat bitta munosabatni ifodalaydi.

¹ Morgan, L.H., 1871. System of Consanguinity and affinity in the Human Family, Washington.

Morgan nazariyasi qarindoshlarni aniqlashda tasniflash texnikasi a'zolarning fiziologik yoki genetik jihatdan qanday bog'langanligi haqidagi bilimga asoslanishini ta'kidlaydi. Shunday qilib, o'z navbatida, ular qanday turmush qurishganiga bog'liq. Boshqa ko'plab olimlar singari, Morgan nikohga katta ahamiyat beradi, bu ikki kishi o'rtasidagi erkak va ayol o'rtasidagi jinsiy aloqa sifatida belgilanadi. Morgan tadqiqoti davom etar ekan, kengroq ijtimoiy dinamikani tushunish uchun birinchi navbatda oilaviy munosabatlarni qiyosiy tahlil qilish bilan qiziqdi. U qarindoshlik munosabatlarini sivilizatsiyaning asosiy tarkibiy qismi deb bildi. Keyingi nashrlar natijasida u ijtimoiy o'sish va texnologik taraqqiyot o'rtasida muhim aloqani o'rnatdi. U oilaviy va mulkiy munosabatlarning inson hayotidagi ahamiyatini ta'kidladi va ularning rivojlanishi o'rtasidagi bog'liqlikni tekshirdi.

Tadqiqotchi Shnayder esa qarindoshlikni, birinchi navbatda, fizik tushunchalarning o'zi emas, balki ramziy munosabatlarda, xususan, indoktrinatsiya va biologik tushunchalarda belgilaydi. Olim sifatida u qarindoshlik biologik va ijtimoiy munosabatlarni bog'laydigan oldindan tuzilgan tizim emas, deb hisoblaydi.² Har xil oilaviy munosabatlar va qarindoshlik aloqalari mavjud bo'lib, ular an'anaviy antropologiya tomonidan ta'riflangan qarindoshlik ta'rifiga kirmaydi, masalan, farzand asrab olish. Shnayder siyosat, iqtisod va rubrikalar kabi boshqa taniqli institutlar kabi qarindoshlik ham etnografik qayta qurish va din kabi boshqa yirik institutlarga erishish uchun turli madaniyatlarga prognoz qilinishi kerakligini aniq ta'kidladi. Muammo shundaki, ular ko'plab sharoitlarda va turli xil madaniy kelib chiqishi bo'yicha qarindoshlik tashkilotlarining murakkabligi haqidagi haqiqiy topilmalar emas, balki faqat bashoratlarga olib keladi.

Morgan ko'rsatgan narsalarni batafsil bayon qilishdan tashqari, yana bir tadqiqotchi MakLennan o'z nazariyasiga qo'shimcha qilib, qarindoshlik oilaviy munosabatlarga ergashgan bo'lsa-da, bu qarindoshlar bilan qarindosh bo'lganlarning ijtimoiy majburiyatlariga juda bog'liqligini ta'kidlaydi. Bundan tashqari, MakLennanning fikriga ko'ra, javobgarlik, huquqlar, boylik va vorislik qon munosabatlariga ko'ra taqsimlangan.³ U Zigmund Freyd va boshqa antropologlar Jeyms Jorj Freyzer, U. Robertson Smit va Emile Dyurkgeymni totemizm haqidagi g'oyalari bilan qiziqitirdi. Ular ham mavzuga qiziqish bildirishdi. Shuningdek qarindoshlik terminlari borasida Garold Sheffler, Floyd Lounsberi (1971), Murrey Leaf kabi olimlar ham o'z qarashlarini bayon etgan.

Tadqiqotchi Lowie esa qarindoshlik terminlarini ota-onalik darajasining yangi shoxobchalarga bo'linishiga ko'ra tasniflash tizimini tanishtirgan. Buning natijasida to'rtta sinf vujudga keladi: **generational** (ma'lum bir oilaning turli avlodlariga tegishli), **lineal** (kelib-chiqish va nasl-nasabiga ko'ra bir tarmoqdagi), **bifurcate merging** (bog'lovchi qarindosh bir jinsda bo'lsa, ularni aniqlash yoki aksincha qarama-qarshi jins bo'lsa, ularni farqlash), **bifurcate collateral** (amaki va xolalarni ham ota-onadan, ham bir-biridan ajratib turuvchi tizim).

Ingliz tilida qarindoshlik terminlarining yana bir tadqiqotchisi Riverning fikricha, jamiyatda qo'llaniladigan qarindoshlik terminlari jamiyatdagi oila turini, uning yashash sharoiti, nasl-nasabi va o'sha jamiyatning boshqa jihatlarini aks ettirishi mumkin.

Kroeberning 1929-yilgi maqolasi muhim ahamiyatga ega, chunki birinchidan, u qarindoshlik terminologiyalarining oddiy tasniflovchi/tasviriy tipologiyasi tushunchasini yo'q

² Schneider, 2021

³ Morgan, L.H., 1871. System of Consanguinity and affinity in the Human Family, Washington.

qildi. Barcha qarindoshlik tizimlarida tasniflovchi va tavsiflovchi atamalar mavjud. Ikkinchidan, chunki u turli guruhlardagi qarindoshlik atamalari bilan ishlash usulini taklif qildi. 1930 yilda Malinovski shunday degan edi: "Bizga o'zimizning qarindoshlik atamalariga to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilishni istisno qiladigan ma'lumotnoma doirasida to'plangan mahalliy atamalarning katta to'plami kerak. Bu amalga oshirilmaguncha, ularning ma'nosini muhokama qilish erta bo'lib tuyuladi." Qarindoshlik terminologiyasida bo'lgan ishlarning aksariyati to'g'ridan-to'g'ri tarjimaga murojaat qilmasdan, qarindoshlik atamalari tizimini o'z shartlari asosida tasvirlashga urinish bo'lgan. Komponentli tahlil ana shunday misollardan biridir. Qarindoshlik terminologiyasi bo'yicha olib borilgan ishlarning aksariyati atamalarni qanday tasvirlash yoki terminologiyaning jamiyatdagi xatti-harakatlarga aloqasi haqidagi bahslarni o'z ichiga oladi.

De Almeyda ta'kidlaganidek, Morganning lineal va collateral munosabatlarini bir-biridan ajratib turuvchi tavsiflovchi terminologiyalar tushunchasi, tasniflovchi terminologiyalar esa collateral va lineal qarindoshlik munosabatlarini bir-biridan farq qilmaydigan tushunchasi bo'lishi mumkin.⁴ Tavsiflovchi va tasniflovchi terminologiyalarni tavsiflash usullarining ushbu ketma-ketligi genealogik xususiyatlardan boshlanadi, keyin rasmiy mezonlarga o'tadi va nihoyat, tekshirilishi mumkin bo'lgan va tasdiqlangan terminologik xususiyatlar bilan tugaydi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Morgan va MakLennan nazariyalaridan ko'rinib turibdiki, qarindoshlikni ifodalash qiyinchiliklarini aniqlagandan so'ng, nasabnomani ko'rib chiqish uchun faqat ikkita element kerak edi. Birinchidan, nikoh faqat ikki kishi o'rtasidagi jinsiy birlashma sifatida qaralgan, ikkinchidan, qarindoshlik standart ajdodlar e'tiqodi tizimi sifatida ko'rilgan.

Shunday qilib, terminologiyani qarindoshlik terminologiyasidagi atamalarni konseptual jihatdan chegaralangan tushunchaga tuzilmaviy bog'laydigan kontseptual munosabatlardan tashkil topgan g'oyalar tizimi sifatida ko'rish mumkin. Nazariy ma'lumotlarimizdan ko'rinib turibdiki, ingliz tilida qarindoshlik terminlari, qarindoshlik terminlarini tasniflash borasida ko'plab tadqiqotchilar o'z nazariyalarini yaratganlar va izlanishlar olib borganlar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Leaf, M. 1971, The Punjabi kinship terminology as a semantic system. *American Anthropologist* 73, 545-554.
2. Leaf, M., Read, D., 2012. *The Conchal Foundation of Human Society and Thought Anthropology on a Now Plane*. Lexington Books, Lanham.
3. Morgan, L.H, 1871. *System of Consanguinity and affinity in the Human Family*, Washington.
4. Read, D. 2013. *A new approach to forming a typology of kinship terminology system from Morgan and Murdock to the present*.
5. Schneider, D. 1972. What is Kinship all About. In *Kinship Studies in the Morgan Centennial Year*, edited by P. Reining. Washington.

⁴ Leaf and Read, 2012